

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Банківський бізнес»
Форма навчання: Денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Системний ризик та фінансова безпека країни»

здобувача Осиховського Артема Дмитровича

Науковий керівник:

докт.екон.наук,
професор кафедри банківської справи та страхування

_____ Корнилюк Р.В.

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:

доктор економічних наук, професор _____ Примостка Л.О.

Київ 2025

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота обсягом 42 сторінки складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 42 найменувань. У роботі міститься 15 таблиць, 4 рисунки.

Об'єктом дослідження є фінансова система держави в умовах прояву системних ризиків.

Предмет дослідження – сукупність економічних відносин, що виникають у процесі впливу системного ризику на фінансову безпеку України та механізми їх регулювання.

Метою роботи є дослідження природи, факторів, індикаторів та наслідків системного ризику, його впливу на фінансову безпеку держави, а також обґрунтування стратегічних і практичних напрямів підвищення рівня фінансової безпеки України.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

- розкрити сутність та структуру системного ризику й фінансової безпеки;
- встановити взаємозв'язок між рівнем системного ризику та станом фінансової безпеки;
- визначити основні загрози для фінансової безпеки в Україні в сучасних умовах;
- проаналізувати систему методів забезпечення фінансової безпеки;
- охарактеризувати вплив економічних та фінансових криз на системний ризик в Україні;
- запропонувати стратегічні напрями мінімізації системного ризику;
- визначити роль міжнародної співпраці у зміцненні фінансової безпеки.

У першому розділі досліджено теоретичні засади категорій системного ризику і фінансової безпеки, їх взаємозв'язок та ключові індикатори.

У другому розділі проаналізовано реальні загрози фінансовій безпеці України, охарактеризовано сучасну систему її забезпечення та досліджено вплив кризових явищ, зокрема фінансових та геополітичних, на рівень системного ризику в країні.

У третьому розділі сформульовано стратегічні напрями мінімізації системного ризику, розглянуто шляхи вдосконалення системи забезпечення фінансової безпеки України та окреслено значення міжнародної кооперації у підвищенні фінансової стійкості.

Теоретична значущість роботи полягає в систематизації категоріального апарату та визначенні причинно-наслідкових зв'язків між ризиками та фінансовою безпекою.

Методична значущість полягає у застосуванні сучасних методів аналізу фінансової стійкості та ризиків, зокрема індикативного підходу, SWOT-аналізу, а також оцінювання на основі національних і міжнародних нормативних документів.

Практична значущість полягає у розробці пропозицій щодо вдосконалення інституційної структури фінансової безпеки, посилення антикризових інструментів та поглиблення міжнародного співробітництва для зниження рівня системного ризику.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи - 2024/2025.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: фінансова безпека, системний ризик, загрози, кризи, стабільність, стратегія, індикатори.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМНОГО РИЗИКУ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	6
1.1 Сутність та складові системного ризику та фінансової безпеки держави.....	6
1.2 Взаємозв'язок системного ризику та фінансової безпеки.....	8
1.3 Загрози та індикатори фінансової безпеки.....	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ СИСТЕМНОГО РИЗИКУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ.....	13
2.1 Реальні та потенційні загрози фінансовій безпеці в Україні.....	13
2.2 Методи та система забезпечення фінансової безпеки країни.....	18
2.3 Вплив економічних криз на системний ризик і фінансову безпеку України....	22
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ СИСТЕМНОГО РИЗИКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	25
3.1 Розробка стратегічних підходів до мінімізації системного ризику.....	25
3.2 Напрями вдосконалення системи забезпечення фінансової безпеки України.....	29
3.3 Роль міжнародної співпраці у зменшенні системного ризику та зміцненні фінансової безпеки.....	32
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39

ВСТУП

Актуальність теми дипломного дослідження зумовлена поглибленням системних трансформацій в економіці України в умовах затяжної війни, глобальної нестабільності та активного реформування фінансового сектору. Сучасна економічна система України перебуває в стані глибоких структурних змін, які супроводжуються зростанням системного ризику, загроз національній фінансовій безпеці та ускладненням умов для стійкого економічного розвитку.

Фінансова безпека є ключовим компонентом економічної безпеки держави. Її рівень значною мірою визначає можливості країни щодо забезпечення макроекономічної стабільності, розвитку стратегічно важливих галузей, стійкості фінансової системи до шоків, а також здатності протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам. Водночас сучасні умови - насамперед повномасштабна військова агресія Росії проти України, нестабільність на глобальних фінансових ринках, посилення інфляційного тиску та скорочення інвестиційної активності — суттєво підвищують системний ризик і загрожують цілісності та ефективності національної фінансової системи.

У 2022–2024 роках економіка України функціонувала в надзвичайно складному середовищі, що потребує перегляду існуючих підходів до оцінки фінансової безпеки та управління системними ризиками. Виклики воєнного часу загострили проблеми фіскальної стабільності, стійкості банківської системи, прозорості державних фінансів і достатності міжнародної фінансової підтримки. Тому системний ризик більше не можна розглядати лише як теоретичне поняття - це реальна загроза, що потребує негайного реагування на рівні державної економічної політики.

Теоретичні засади фінансової безпеки та системного ризику досліджували багато вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: О. Барановський, Т. Васильців, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, Я. Жаліло, А. Мокий, В. Мунтіян, Р. Корнилюк, С. Реверчук, а також зарубіжні науковці - Дж.-К. Ван Хорн, Й. Шумпетер, Дж. Кейнс, К. Арров та інші. Проте, попри наявну теоретичну базу, у

сучасних реаліях недостатньо розробленими залишаються питання методології оцінювання взаємозв'язку системного ризику та фінансової безпеки, адаптації індикаторного підходу до умов війни та кризового відновлення, а також практичних механізмів зміцнення фінансової безпеки у відкритій, вразливій економіці.

Метою бакалаврської кваліфікаційної роботи є дослідження системного ризику як ключової загрози фінансовій безпеці держави та обґрунтування ефективних підходів до її забезпечення в умовах сучасних викликів.

Для досягнення окресленої мети були визначені такі **основні завдання**: проаналізувати сутність і складові системного ризику та фінансової безпеки держави; визначити взаємозв'язок між системним ризиком та фінансовою безпекою в умовах трансформаційної економіки; класифікувати основні загрози та індикатори фінансової безпеки; проаналізувати сучасний стан системного ризику в Україні та його вплив на фінансову стабільність; оцінити ефективність існуючих методів забезпечення фінансової безпеки; визначити наслідки економічних криз для рівня фінансової безпеки та посилення системного ризику; запропонувати стратегічні напрями мінімізації системного ризику та вдосконалення системи фінансової безпеки України; обґрунтувати роль міжнародної співпраці у зниженні ризиків і підвищенні фінансової стабільності держави.

Об'єктом дослідження є процеси формування та забезпечення фінансової безпеки України в умовах зростання системного ризику.

Предметом дослідження виступають теоретичні та практичні аспекти оцінювання системного ризику, загроз фінансовій безпеці та підходів до її зміцнення.

Практична значущість дипломної роботи полягає у формуванні прикладних рекомендацій щодо вдосконалення національної системи управління системним ризиком, посилення фінансової стійкості та забезпечення макроекономічної стабільності в умовах воєнного часу та посткризового відновлення.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМНОГО РИЗИКУ ТА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Сутність та складові системного ризику та фінансової безпеки держави

У сучасних умовах функціонування національної економіки системний ризик та фінансова безпека є взаємопов'язаними категоріями, що відіграють ключову роль у забезпеченні стійкості держави до внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих чинників.

Системний ризик у найширшому розумінні - це ризик порушення функціонування фінансової системи, окремих секторів економіки або всієї національної економіки внаслідок ланцюгової реакції, що викликається кризовими явищами у ключових інститутах або сегментах ринку. Особливої актуальності це поняття набуло в умовах фінансової кризи 2008 року, а також у період COVID-19 і повномасштабної війни в Україні, коли вразливість фінансово-економічної системи стала глобальним викликом.

Системний ризик характеризується такими ознаками: великомасштабність (впливає на кілька секторів економіки одночасно), швидке поширення (ефект доміно або мультиплікативний ефект), зв'язок із ключовими економічними або фінансовими структурами (банки, НБУ, державні фінанси), високі втрати для економіки в разі реалізації.

Фінансова безпека держави - це стан захищеності національної фінансової системи від зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність забезпечувати ефективне функціонування економіки, стабільність національної валюти, сталі державні фінанси, фінансову самодостатність і незалежність. Вона є складовою економічної безпеки держави й відображає рівень стійкості до фінансових шоків, кризових явищ, кібератак, міжнародного тиску тощо.

До основних складових фінансової безпеки держави належать: бюджетна безпека - стабільність та прогнозованість державного бюджету, контроль за дефіцитом; боргова безпека - контроль за рівнем зовнішнього та внутрішнього боргу, обслуговування боргових зобов'язань; валютна безпека - стійкість національної валюти до коливань, достатність міжнародних резервів; банківська безпека - надійність банківської системи, здатність протистояти банкрутствам; інвестиційна безпека - захищеність інвесторів, прозорість інвестиційного клімату; податкова безпека - ефективність податкової політики, контроль за тіньовою економікою; інституційна безпека - якість регулювання, незалежність НБУ та фінансових інституцій.

Узагальнено, фінансову безпеку можна розглядати на різних рівнях:

- національному (макроекономічна стабільність),
- регіональному (фінансова самодостатність регіонів),
- галузевому (стійкість стратегічних секторів),
- мікрорівні (стабільність підприємств і домогосподарств).

Таблиця 1.1 - Основні складові та рівні фінансової безпеки

Складові фінансової безпеки	Рівні безпеки
Бюджетна, податкова, боргова	Державна безпека
Валютна, банківська	Регіональна безпека
Інвестиційна	Галузева безпека
Грошово-кредитна	Безпека домогосподарств

Джерело: розроблено автором

Таким чином, поєднання системного ризику та фінансової безпеки в аналітичному полі дозволяє глибше розуміти потенційні загрози, оцінювати вразливість економіки та розробляти стратегічні рішення для підвищення

фінансової стійкості держави в умовах глобальних викликів і внутрішньої нестабільності.

1.2 Взаємозв'язок системного ризику та фінансової безпеки

Фінансова безпека та системний ризик - це не ізольовані поняття, а тісно пов'язані компоненти національної економічної стабільності. Рівень фінансової безпеки безпосередньо залежить від масштабу, структури та характеру системного ризику, який у свою чергу формується під впливом внутрішніх дисбалансів та зовнішніх викликів.

У загальному вигляді системний ризик є причиною виникнення дестабілізаційних процесів у фінансовій сфері, а фінансова безпека - наслідком здатності держави протистояти таким процесам. Тобто, чим вищий рівень системного ризику, тим нижчим стає рівень фінансової безпеки, і навпаки.

Ключові канали взаємозв'язку:

1. Через банківську систему. Системний ризик, викликаний нестабільністю банків (банкрутства, кризи ліквідності, недовіра вкладників), безпосередньо підриває фінансову безпеку. Це проявляється у втраті заощаджень, кредитному голоді, колапсі платіжної інфраструктури.

2. Через державні фінанси. Нестабільність макрофінансових показників (дефіцит бюджету, зростання боргу, інфляція) створює умови для посилення системного ризику. Водночас слабкий фіскальний контроль знижує здатність держави гарантувати фінансову безпеку.

3. Через валютну політику. Волатильність курсу національної валюти, скорочення резервів, зовнішні шоки (на кшталт санкцій чи обмеження доступу до міжнародних ринків) сприяють поширенню системних ризиків у фінансовому секторі.

4. Через інвестиційне середовище. Зниження довіри до державних інститутів, політична нестабільність або воєнні дії спричиняють відтік капіталу,

що порушує баланс на ринку капіталу і створює потенційні загрози фінансовій безпеці.

5. Через зовнішньоекономічні зв'язки. Залежність від імпорту критичних ресурсів, нестабільність експортної виручки або глобальні кризи (COVID-19, енергетична криза, війна в Європі) активізують системні ризики й загрожують макрофінансовій стабільності.

Аналітична модель. В умовах України системний ризик проявляється не тільки у формі фінансових криз, а й через комплексну уразливість інституцій, зокрема: недостатню незалежність регуляторів, нестабільність нормативної бази, вразливість до політичного впливу, високий рівень тінізації економіки.

Все це формує зворотній зв'язок: зростання системного ризику → погіршення індикаторів фінансової безпеки → втрата економічної стабільності → ще більша вразливість до ризиків.

Таблиця 1.2 - Зворотній зв'язок

Системний ризик	↔	Фінансова безпека
Банківські кризи	→	Втрата стійкості фінансової системи
Дефіцит бюджету	→	Погіршення фіскальної безпеки
Валютна нестабільність	→	Зниження довіри до національної валюти
Воєнні дії та санкції	→	Обмеження зовнішнього фінансування
Відсутність реформ	→	Зниження інвестиційної привабливості

Джерело: розроблено автором

Таким чином, ефективна система управління системним ризиком є передумовою забезпечення фінансової безпеки держави. Навпаки - прорахунки у

фінансовій політиці, регуляторній діяльності або монетарному управлінні можуть перетворитися на тригери системної кризи.

1.3 Загрози та індикатори фінансової безпеки

Стан фінансової безпеки держави визначається рівнем її здатності вчасно виявляти, попереджати та нейтралізувати внутрішні та зовнішні загрози. Зростання впливу глобальних кризових явищ, збройна агресія Російської Федерації проти України, фінансова дестабілізація, зростання державного боргу, високий рівень інфляції, дефіцит бюджету - всі ці явища мають системний характер і значно посилюють загрози фінансовій безпеці України.

Основні загрози фінансовій безпеці України

1. Зовнішні загрози: геополітична нестабільність і воєнна агресія; санкційний тиск на партнерів, обмеження доступу до ринків; нестабільність глобальних фінансових ринків; зменшення обсягів міжнародної допомоги; волатильність валютних курсів і цін на критичний імпорт (енергоносії, обладнання).

2. Внутрішні загрози: зростання дефіциту бюджету та державного боргу; зниження платоспроможності держави; зростання рівня тіньової економіки; зниження обсягів капітальних інвестицій; втрата довіри до банківської системи; недостатність резервів НБУ та девальваційні очікування.

Для своєчасного виявлення загроз і формування адекватної реакції, необхідно оперувати індикаторами фінансової безпеки - кількісними та якісними показниками, які характеризують стан ключових сегментів фінансової системи.

Таблиця 1.3 - Ключові індикатори фінансової безпеки держави

Складова фінансової безпеки	Ключові індикатори
Грошово-кредитна безпека	- Рівень інфляції (ціль – до 5%) - Обсяг готівки в обігу / ВВП - Облікова ставка НБУ - Рівень монетизації (М3 / ВВП) - Співвідношення депозитів до ВВП
Бюджетна безпека	- Дефіцит бюджету / ВВП - Рівень централізації бюджету - Частка капітальних видатків - Обсяг трансфертів - Ефективність адміністрування податків
Валютна безпека	- Стабільність курсу гривні - Рівень доларизації - Золотовалютні резерви (у місяцях імпорту) - Обсяг зовнішніх зобов'язань
Боргова безпека	- Держборг / ВВП (оптимум – до 60%) - Обслуговування боргу / доходи бюджету - Зовнішній борг на душу населення
Банківська безпека	- Частка проблемних кредитів (NPL) - Достатність капіталу банків - Ліквідність банківської системи - Дохідність ОВДП
Інвестиційна безпека	- Обсяг ПІІ - Інвестиції / ВВП - Обсяг технологічного імпорту
Податкова безпека	- Податкове навантаження - Рівень тінізації економіки - Структура податкових надходжень (прямі / непрямі)

Джерело: розроблено автором

Примітка: Для України орієнтиром залишаються «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (Наказ Мінекономіки №1277 від 29.10.2013, оновлення - 2021), а також поточні дані Держстату, НБУ, Мінфіну та звіти МВФ.

Важливість моніторингу індикаторів. Оцінка індикаторів дає змогу:

- виявити слабкі місця у фінансовій системі;
- здійснити раннє попередження про настання фінансових криз;

- забезпечити обґрунтованість державної антикризової політики;
- верифікувати ефективність заходів з управління ризиками.

Отже, системний моніторинг загроз та індикаторів фінансової безпеки є критично важливою умовою зміцнення національної економіки та підвищення її стійкості до зовнішніх шоків. Розробка гнучкої системи контролю й управління індикаторами дозволяє забезпечити сталий розвиток навіть у воєнний або посткризовий період.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ СИСТЕМНОГО РИЗИКУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

2.1 Реальні та потенційні загрози фінансовій безпеці в Україні

Останні роки для фінансової безпеки України стали справжнім випробуванням. Війна, економічна нестабільність, високий рівень невизначеності - все це суттєво вплинуло на стійкість фінансової системи країни.

Забезпечення економічної безпеки України сьогодні побудоване на реагуванні на відхилення від безпечних рівнів, тобто використовується методологія рефлексивного управління. Відтак, лише утворення аномалії спонукає до дій. Такий підхід призводить до втрати можливості своєчасного виявлення і відповідного реагування ще на стадії за-родження. Держава існує лише завдяки інерції. Це - пасивне забезпечення безпеки.

Очевидно, що така система є надто небезпечною, передусім, для її основного, але найслабшого елемента об'єкта - особи та громадянина. Держава як виконавчий механізм суспільства також страждає від негараздів окремої людини, але набагато менше ніж ця людина.

В умовах активного розвитку процесів глобалізації та міжнародної економічної інтеграції заходи забезпечення безпеки, як складної соціальної системи, повинні враховувати її багатогранність, складність та багатоплановість, що зумовлює значну актуальність дослідження природи та сутнісної характеристики категорії «економічна безпека держави» як мультилареального явища. Багатогранність економічної безпеки проявляється у її тісному зв'язку та постійній взаємодії з такими категоріями як «загроза», «ризик» та «небезпека», в основі яких лежить невизначеність, як один з головних імпульсів її існування. Саме невизначеність є фундаментальним атрибутом будь-якої господарської реальності та є джерелом загроз для економічної безпеки держави, що вимагає більш ґрунтовного дослідження сутності та змісту цих категорій в контексті

забезпечення безпеки держави від сучасних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру.

Формування системи національної економічної безпеки повинно здійснюватися, виходячи з цілей і принципів забезпечення економічної безпеки, шляхом розробки ефективних механізмів, які регулюють стосунки в сфері економіки, створення державних інститутів в цій сфері, визначення основних напрямків та інструментів їхньої діяльності, а також налагодження системи контролю за цією діяльністю.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» (від 21.06.2018р.) загрози національній безпеці України – це явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України.

З економічної точки зору економічну безпеку доцільно розглядати як стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та в зростанні добробуту в цілому.

Загрози економічній безпеці – це дія дестабілізуючих природних факторів і/або суб'єктивних, пов'язаних з недобросовісною конкуренцією та порушенням законів і норм, що може спричинити потенційні або реальні втрати для організації.

Щоб краще зрозуміти, де ми зараз знаходимося і які ризики ще можуть чекати попереду, розглянемо реальні та потенційні загрози.

Таблиця 2.1 - Ризики та їхня характеристика

Потенційні та реальні ризики	Коротка характеристика потенційних чи реальних ризиків
Недосконалість і незавершеність законодавства у фінансовій сфері	призводить до послаблення її регуляційних функцій, криміналізації економічних відносин, зниження внутрішніх соціально-економічних стимулів економічного росту, нездатності ефективно обслуговувати грошові потоки глобальної економіки
Слабкість грошово-кредитної системи	проявляється у недостатності обігових коштів, низькому рівні платіжної дисципліни, значних обсягах внутрішньої заборгованості; підтримання штучного курсу національної валюти за рахунок, здебільшого, монетарних важелів, що стримує розвиток національної економіки і призводить до поширення “тіньової” економіки
Невисока конкурентоспроможність банківської системи	низький рівень сумарного банківського капіталу, який не задовольняє потреби економіки, насамперед з огляду на потреби економічного зростання, на здійснення істотних структурних змін, переходу до інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання
Відсутність цілісної стратегії щодо іноземного інвестування, зокрема ТНК	недостатня інвестиційна активність вітчизняного капіталу, яка є недостатньою для відтворення національної економіки, усунення структурних диспропорцій, економічного зростання країни

Продовження таблиці 2.1

Низький рівень розвитку фондового та страхового ринку	його низька капіталізація, недостатність фондових інструментів, недосконалість фондової інфраструктури
Незбалансованість структури зовнішньої торгівлі	відсутність інфраструктури з обслуговування та дієвих механізмів регулювання грошових потоків глобальної економіки, які були б включені до європейської та міжнародної систем безпеки

Джерело: розроблено автором

Реальні загрози: Війна та руйнування економіки. За даними Світового банку, за 2022 рік економіка України скоротилася майже на 30%. Зруйновано підприємства, логістику, інфраструктуру. Бюджетний дефіцит. Дефіцит бюджету у 2022 році зріс до понад 22% ВВП. Держава змушена витратити величезні суми на оборону й соціальні виплати. Боргова залежність. До кінця 2023 року державний борг перевищив 88% ВВП. І ця цифра продовжує зростати. Інфляція. У 2022 році ціни зросли на 26,6%. У 2023 інфляцію вдалося трохи стримати, але все одно залишаються високі ризики. Доларизація. Частка валютних депозитів у банках перевищила 37%, що збільшує вразливість фінансової системи до коливань валютного курсу. Проблеми з інвестиціями. Прямі іноземні інвестиції майже заморожені. Інвестори бояться ризиків війни й нестабільності.

Потенційні загрози: Повна залежність від зовнішньої допомоги. У бюджеті 2024 року закладено понад 38 млрд доларів зовнішнього фінансування. Якщо допомога затримується - виникають великі фінансові ризики. Погіршення боргової стійкості. Якщо економіка не почне швидко зростати після війни, обслуговування боргу стане проблемою. Кризи в банківському секторі. Через втрату ліквідності окремі банки можуть стати проблемними. Кіберзагрози. Під час війни активізувалися кібератаки на банківський сектор, а захист далеко не ідеальний. Нестабільність енергетики. Руйнування енергосистеми призводить до перебоїв у роботі підприємств і зростання витрат.

Таблиця 2.2 - Реальні та потенційні загрози

Категорія загроз	Реальні загрози	Потенційні загрози
Економічна стабільність	Втрата ВВП, дефіцит бюджету, борг 88% ВВП	Залежність від зовнішньої допомоги, боргова пастка
Фінансова система	Інфляція 26,6%, доларизація 37%, зниження інвестактивності	Ризик банківської кризи, кібератаки на фінансові установи
Енергетика	Руйнування об'єктів енергетики	Погіршення стійкості підприємств через перебої електропостачання
Соціальна сфера	Зростання соціальних виплат і навантаження на бюджет	Поглиблення бідності через економічний спад

Джерело: розроблено автором

Недоліком чинного законодавства є те, що загрози економічній безпеці розглядаються лише в рамках національної безпеки, при цьому загрози економічній безпеці держави не систематизовано за окремими складовими економічної безпеки держави, що визначені Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

До того ж у зазначених вище нормативно-правових актах, а також у концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, визначені загрози лише у деяких сферах економічної безпеки держави, а загрози економічній безпеці держави у решті її складових на законодавчому рівні не декларуються й фактично ігноруються. Нехтування негативного впливу системних загроз у фінансовій та інших сферах національної економіки призвело до виникнення системної кризи, а виникнення додаткових, принципово нових політичних та військових викликів спровокувало критичне зростання рівня загроз фінансовій безпеці України.

Як зазначається у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, показники всіх основних складових економічної безпеки залишаються

низькими, що зберігає високими ризики прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки в довгостроковій перспективі. Зокрема, протягом останніх 10 років стан фінансової безпеки (при середньому значенні оцінки стану фінансової безпеки за цей період на рівні 42 відсотків від оптимального значення) оцінювався як незадовільний, причиною чого стали постійний дефіцит державного бюджету та пов'язане з цим значне боргове навантаження, недостатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку.

Тому з огляду на кардинальну зміну стратегічних пріоритетів національної безпеки України, в тому числі її фінансової безпеки, необхідно привести у відповідність існуюче законодавче забезпечення фінансової безпеки, зокрема визначити новий перелік потенційних та реальних загроз.

Як бачимо, ситуація з фінансовою безпекою України залишається напруженою. Вже сьогодні країна стикається з серйозними викликами, такими як зростання боргу, високий дефіцит бюджету, інфляція та доларизація.

У перспективі ризики тільки посилюються: залежність від міжнародної допомоги, кібератаки, потенційна банківська нестабільність - усе це потребує постійної уваги та швидких рішень на рівні держави.

Надалі важливо працювати над внутрішньою стійкістю фінансової системи, активніше залучати інвестиції й удосконалювати механізми захисту енергетики та банківського сектору.

2.2 Методи та система забезпечення фінансової безпеки країни

Фінансова система держави є одним із найуразливіших об'єктів фінансової безпеки. Вона являє собою складний комплекс взаємопов'язаних сфер і ланок фінансових відносин, що забезпечують формування централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів. Наявність розгалуженої внутрішньої структури, спеціалізованого апарату управління та нормативно-правового забезпечення робить її особливо чутливою до різноманітних загроз.

Одним із ключових елементів механізму забезпечення фінансової безпеки держави є застосування фінансових методів та організаційно-економічних інструментів. Серед основних фінансових методів варто виділити:

1. Фінансове планування – процес формування та використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів із метою збалансованого розвитку економіки.
2. Оперативне управління – втручання у фінансові процеси для коригування диспропорцій і забезпечення раціонального перерозподілу грошових коштів.
3. Фінансовий контроль – перевірка правильності розподілу і використання фінансових ресурсів у межах фондів грошових коштів.
4. Фінансове забезпечення – здійснення бюджетного фінансування, самофінансування, кредитування суб'єктів господарювання.
5. Фінансове регулювання – вилучення частини доходів через податки та обов'язкові платежі з наступним перерозподілом у бюджетну та цільову сфери.
6. Фінансове стимулювання – використання інструментів (податкових пільг, субсидій, прискореної амортизації тощо) для підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання.

Важливою складовою забезпечення фінансової безпеки є також системна аналітична робота, спрямована на раннє виявлення загроз та розробку відповідних заходів реагування. Серед основних методів забезпечення фінансової безпеки можна виокремити:

Таблиця 2.3 - Основні методи забезпечення фінансової безпеки

Основні методи забезпечення фінансової безпеки

Збір і аналітична обробка інформації про загрози і досвід забезпечення безпеки

Постійний моніторинг і аналіз загроз та індикаторів фінансової безпеки

Прогнозування умов, дії чинників і значень індикаторів у перспективі

Розробка і реалізація конкретних заходів щодо підтримання належного рівня фінансової безпеки

Джерело: узагальнено автором на основі аналізу наукових джерел

Таблиця 2.4 - Фінансова безпека в Україні реалізується через чітку систему органів і інструментів

Компонент	Опис
Національний банк України	Грошово-кредитна політика, валютне регулювання, банківський нагляд
Міністерство фінансів України	Бюджетна політика, управління боргом
Рада національної безпеки і оборони (РНБО)	Координація дій у сфері фінансової безпеки під час воєнного стану
Державна податкова служба	Забезпечення надходжень до бюджету через ефективне адміністрування податків
Фонд гарантування вкладів	Захист коштів вкладників банків
Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації	Кібербезпека фінансової інфраструктури

Джерело: розроблено автором

Серед фінансових важелів, що активно застосовуються в механізмі забезпечення фінансової безпеки, особливо важливими є: податки, обов'язкові

платежі, інвестиції, норми амортизації, ліміти бюджетних витрат, відсоткові ставки за кредитами, орендна плата, дотації та субвенції.

Механізм забезпечення фінансової безпеки слід розглядати як інтегровану сукупність правових норм, економічних методів і фінансових інструментів, які сприяють досягненню цілей фінансової безпеки та нейтралізації реальних і потенційних загроз.

На мій погляд, ефективне забезпечення фінансової безпеки можливе лише за умов:

- чіткого урахування національних інтересів у фінансовій сфері;
- своєчасної ідентифікації потенційних загроз;
- впровадження сучасних фінансових технологій і підходів до управління фінансовими потоками;
- координації дій державних органів, фінансових установ та інших суб'єктів фінансових відносин.

Комплексна і узгоджена взаємодія всіх елементів системи забезпечення фінансової безпеки створює підґрунтя для ефективного функціонування національної економіки, забезпечення її стійкого розвитку та зміцнення економічної стабільності держави.

Україна сформувала багаторівневу систему забезпечення фінансової безпеки, яка включає і внутрішні інструменти (бюджет, грошово-кредитну політику, захист банківського сектору), і зовнішню підтримку (міжнародні фінансові організації).

Проте ефективність цієї системи напряму залежить від оперативності рішень, рівня координації між органами влади та здатності швидко адаптуватися до нових загроз, таких як кіберзлочинність чи поглиблення боргової кризи.

2.3 Вплив економічних криз на системний ризик і фінансову безпеку України

Фінансова безпека держави є критично вразливою в періоди економічних криз, коли поглиблюються дисбаланси в бюджетній, валютній, банківській та інших сферах фінансової системи. В умовах глобалізації економічні кризи набувають системного характеру, легко поширюючись між країнами через транснаціональні фінансові канали. Це значно підвищує рівень системного ризику, що, у свою чергу, безпосередньо загрожує фінансовій стабільності України.

Сучасна глобальна економіка характеризується високою інтегрованістю та транскордонною мобільністю капіталу. Вільний рух фінансових потоків, активна діяльність транснаціональних корпорацій і банків, динаміка фондових ринків — усе це сприяє швидкому поширенню фінансових шоків. У цьому контексті Україна, як країна з відкритою економікою та вразливою фінансовою системою, є особливо чутливою до зовнішніх кризових впливів.

Таблиця 2.5 - Вплив основних економічних криз на фінансову безпеку України

Економічна криза	Основні характеристики	Вплив на фінансову безпеку
Світова фінансова криза (2008–2009)	Глобальне падіння ліквідності, скорочення інвестицій, девальвація	- Падіння ВВП на 14,8% у 2009 р.- Девальвація гривні на 60%- Зростання NPL у банках до 30%
Криза через агресію РФ (2014–2015)	Військовий конфлікт, втрата територій, санкційний тиск	- Витік капіталу- Втрата інфраструктури та бюджету Донбасу і Криму- Дефіцит платіжного балансу
Повномасштабне вторгнення РФ (2022–...)	Знищення інфраструктури, зупинка економіки, мобілізаційна економіка	- Падіння ВВП на 29,1% у 2022 р.- Різке зростання держборгу- Рекордне зниження податкових надходжень- Залежність від міжнародної допомоги

Джерело: розроблено автором

Зокрема, світова фінансова криза 2008 року мала катастрофічний вплив на банківський сектор України. Масовий відтік депозитів, девальвація гривні, зростання обсягів проблемних кредитів, значне падіння ВВП — усе це свідчило про високу залежність внутрішньої фінансової системи від глобальних фінансових процесів. Аналогічно, криза, спричинена повномасштабною збройною агресією РФ у 2022 році, стала джерелом безпрецедентного системного ризику. Вона паралізувала фінансові потоки, підірвала фіскальну стабільність, спричинила втрати фінансових активів і загострила проблему зовнішнього боргу.

Економічні кризи провокують зростання недовіри до банківської системи, падіння інвестиційної активності та скорочення доступу до зовнішнього фінансування. Це створює багатовекторний тиск на фінансову безпеку, підриваючи стійкість держави до внутрішніх і зовнішніх викликів. За умов криз значно зростає навантаження на державні фінанси: зменшуються податкові надходження, водночас збільшуються витрати на соціальну підтримку, оборону, відновлення інфраструктури та стабілізаційні заходи в економіці.

Окремо варто наголосити на тому, що економічні кризи не лише оголюють наявні слабкі місця фінансової системи, а й посилюють чинники довгострокової вразливості. Наприклад, за період кризи може суттєво зрости державний борг, що в подальшому обмежує можливості фіскальної політики. Також збільшується залежність від міжнародних фінансових організацій та зовнішніх кредиторів, що ускладнює реалізацію незалежної економічної політики.

Крім того, в умовах криз зростає загроза девальвації національної валюти, що стимулює інфляційні процеси та підриває довіру до грошово-кредитної політики. Посилення валютного ризику, інфляційного тиску і скорочення золотовалютних резервів створюють ланцюгову реакцію негативних ефектів, що може призвести до фінансової дестабілізації в середньо- та довгостроковій перспективі.

Таблиця 2.6 - Основні наслідки економічних криз для системного ризику в Україні

Напрямок впливу	Характерні прояви системного ризику
Банківський сектор	- Масовий відтік депозитів- Нестача ліквідності- Неплатоспроможність банків
Валютна стабільність	- Девальвація національної валюти- Ріст валютних ризиків- Втрата довіри до гривні
Бюджетна сфера	- Зниження доходів бюджету- Дефіцит державного бюджету- Зростання зовнішнього боргу
Соціальна сфера	- Зниження рівня життя- Безробіття- Зростання тінізації економіки
Інвестиційний клімат	- Втеча капіталу- Зниження прямих іноземних інвестицій- Підвищення премії за ризик

Джерело: розроблено автором

Таким чином, економічні кризи є каталізатором системних ризиків, які прямо загрожують фінансовій безпеці України. Їх подолання вимагає не лише оперативних антикризових заходів, а й системного підходу до реформування фінансової системи, підвищення її стійкості та адаптивності до зовнішніх шоків. В умовах сучасних викликів надзвичайно важливим є своєчасне виявлення системних ризиків, розробка механізмів їх нейтралізації та формування стратегічного бачення фінансової безпеки держави.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ СИСТЕМНОГО РИЗИКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1 Розробка стратегічних підходів до мінімізації системного ризику

У сучасних умовах системний ризик виступає ключовою загрозою для стабільності фінансової системи України. Його особливість полягає в здатності спричиняти ланцюгові реакції в економіці, що призводять до масових банкрутств, втрати довіри до фінансових інститутів та загального падіння економічної активності. Зважаючи на складність та багаторівневність цього феномену, надзвичайно важливо розробити довгострокові стратегічні підходи, які враховують як внутрішні, так і зовнішні чинники нестабільності.

Насамперед, необхідно визнати, що мінімізація системного ризику — це комплексна задача, яка вимагає взаємодії між фінансовими, монетарними, регуляторними, законодавчими та міжнародними механізмами. Такий підхід має базуватися на трьох ключових принципах: превентивності, адаптивності та стійкості.

Таблиця 3.1 - Основні стратегії мінімізації системного ризику в Україні

Напрямок	Заходи	Відповідальний орган
Макропруденційне регулювання	Контрциклічні буфери, обмеження концентрації ризиків	НБУ
Моніторинг системного ризику	Індикатори раннього попередження, стрес-тестування	НБУ, Мінфін
Зниження тінізації	Розширення фіскального контролю, деофшоризація	ДПС, Мінфін
Реформа нагляду	Стандарти Basel III, цифровізація контролю	НБУ

Продовження таблиці 3.1

Зовнішня фінансова підтримка	Кредитні лінії, міжнародні гарантії	Мінфін, МЗС
------------------------------	-------------------------------------	-------------

Джерело: розроблено автором

Одним з основних напрямів є розвиток макропруденційної політики. Це система заходів, що спрямована на зменшення ризиків для всієї фінансової системи, а не лише для окремих її компонентів. Важливим кроком тут є впровадження контрциклічного регулювання, що дозволяє стримувати надмірне кредитування під час економічного зростання та підтримувати ліквідність у періоди рецесії. В Україні вже ведеться робота над активізацією контрциклічного буфера капіталу, проте його застосування має стати регулярною практикою.

Другим важливим елементом є удосконалення моніторингу та оцінки системного ризику. Це передбачає створення інтегрованої інформаційної системи, яка б поєднувала дані з банківського, корпоративного, бюджетного секторів та ринку цінних паперів. Використання індикаторів раннього попередження (на кшталт співвідношення боргу до ВВП, рівня NPL, відтоку депозитів) дозволяє прогнозувати наближення кризових явищ і вчасно вживати заходів.

Окрему увагу слід приділити регуляторній спроможності НБУ. Його ключова роль полягає в забезпеченні стабільності банківської системи, однак сучасні виклики вимагають розширення повноважень у сфері нагляду за небанківськими фінансовими установами, які в умовах цифровізації та децентралізації фінансових послуг стають дедалі важливішими. Особливо актуальним є впровадження інструментів SupTech (supervisory technologies), які дозволяють автоматизувати контроль і швидше реагувати на зміни ризикових показників.

Таблиця 3.2 - Порівняння систем регулювання системного ризику в Україні та країнах ЄС

Критерій	Україна	Країни ЄС
Контрциклічні буфери	Запроваджено частково	Повноцінно застосовуються
Кредитний реєстр	Діє з 2018 року	Уніфіковані по всьому ЄС
Система нагляду	Розмежування між НБУ і НКЦПФР	Централізований нагляд ЕСВ
Використання SupTech	У стадії впровадження	Масове застосування
Страховання депозитів	Фонд гарантування вкладів	Єдина система в ЄС

Джерело: розроблено автором

Поряд з технічними аспектами, важливо забезпечити належну законодавчу базу, яка б передбачала:

- обов'язкове оприлюднення звітності щодо системних ризиків великими компаніями;
- механізми примусового санаційного втручання держави;
- оновлення законів про ринки капіталу, платіжні системи, цифрові активи.

Особливу увагу слід звернути на зміцнення системи страхування депозитів, яка виконує функцію запобігання паніці серед населення у разі нестабільності в банківському секторі. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб має бути забезпечений достатніми резервами, а також механізмами швидкої виплати коштів вкладникам у разі банкрутства установ.

Суттєвим викликом для фінансової безпеки України залишається високий рівень тінізації економіки та використання офшорних схем. Стратегічною метою держави має бути деофшоризація фінансових потоків, посилення контролю за

трансфертним ціноутворенням та приєднання до систем автоматичного обміну фінансовою інформацією (CRS, FATCA).

Не менш важливим напрямом є зміцнення взаємодії з міжнародними фінансовими інституціями, такими як МВФ, Світовий банк, ЄБРР, які можуть надавати як фінансову підтримку, так і експертну допомогу у формуванні політик та інституцій. Міжнародна співпраця є критично важливою в умовах війни та нестачі внутрішніх ресурсів для відновлення стабільності.

Ще одним стратегічним напрямом є цифровізація державного фінансового управління. Використання цифрових рішень (RegTech, Open Banking, Big Data, AI-аналітики) дозволить: виявляти системні ризики у реальному часі; створити прозору екосистему між НБУ, податковою, банками та бізнесом; оперативно вживати заходів у разі появи загроз.

Для успішної реалізації вищезазначених стратегій необхідно забезпечити координацію між різними інституціями — НБУ, Мінфіном, парламентом, РНБО, ДПС, а також залучення незалежних експертних центрів та аналітиків.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективна стратегія мінімізації системного ризику в Україні має передбачати:

- постійний моніторинг та адаптацію інструментів;
- розвиток інституційної спроможності держави;
- прозорість та підзвітність фінансової системи;
- впровадження технологічних інновацій;
- відповідність європейським та міжнародним стандартам.

Такі підходи дозволять сформувати більш стійку, передбачувану та кризостійку фінансову систему, яка здатна протистояти як внутрішнім, так і глобальним викликам.

3.2 Напрями вдосконалення системи забезпечення фінансової безпеки України

Фінансова безпека України у XXI столітті визначається не лише стійкістю національної валюти чи стабільністю банківського сектора, а й здатністю держави адаптуватися до постійних внутрішніх і зовнішніх викликів. Система забезпечення фінансової безпеки має враховувати не лише кризові сценарії, а й стійке стратегічне планування, яке охоплює бюджетну дисципліну, фіскальну рівновагу, технологічну модернізацію фінансового сектору та ефективну міжінституційну взаємодію.

Таблиця 3.3 - Пріоритетні напрями вдосконалення системи фінансової безпеки України

Напрямок удосконалення	Конкретні заходи	Очікуваний результат
Інституційна координація	Єдина стратегія між НБУ, Мінфіном, РНБО, ДПС	Швидке реагування на загрози
Цифровізація	Впровадження Big Data, AI, RegTech, онлайн-моніторингу	Автоматизація контролю, зниження людського фактору
Підвищення прозорості	Відкриті бюджети, публічні реєстри, аудит держвитрат	Зменшення корупційних ризиків
Нагляд за небанківськими установами	Розширення повноважень НБУ, впровадження SupTech	Ризик-орієнтований підхід у контролі
Реформа управління державним боргом	Планування реструктуризації, створення стабілізаційного фонду	Зниження боргового навантаження
Інтеграція з ЄС	Гармонізація регуляцій, боротьба з відмиванням коштів	Довіра інвесторів, міжнародна підтримка

Першочерговим напрямом удосконалення є посилення міжвідомчої координації між основними інституціями, відповідальними за фінансову безпеку — НБУ, Мінфіном, РНБО, ДПС, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Ефективна координація дозволяє не лише оперативно реагувати на фінансові загрози, а й формувати єдину антикризову політику.

Другим важливим напрямом є цифровізація державного фінансового управління. У цьому контексті особливого значення набувають інструменти Big Data, AI-аналітики, FinTech-рішень та RegTech-платформ, які можуть автоматизувати процеси виявлення відхилень, порушень та підозрілих транзакцій. Наприклад, за допомогою алгоритмів машинного навчання можливо своєчасно виявляти загрози в банківському секторі, обробляючи великі масиви інформації у режимі реального часу.

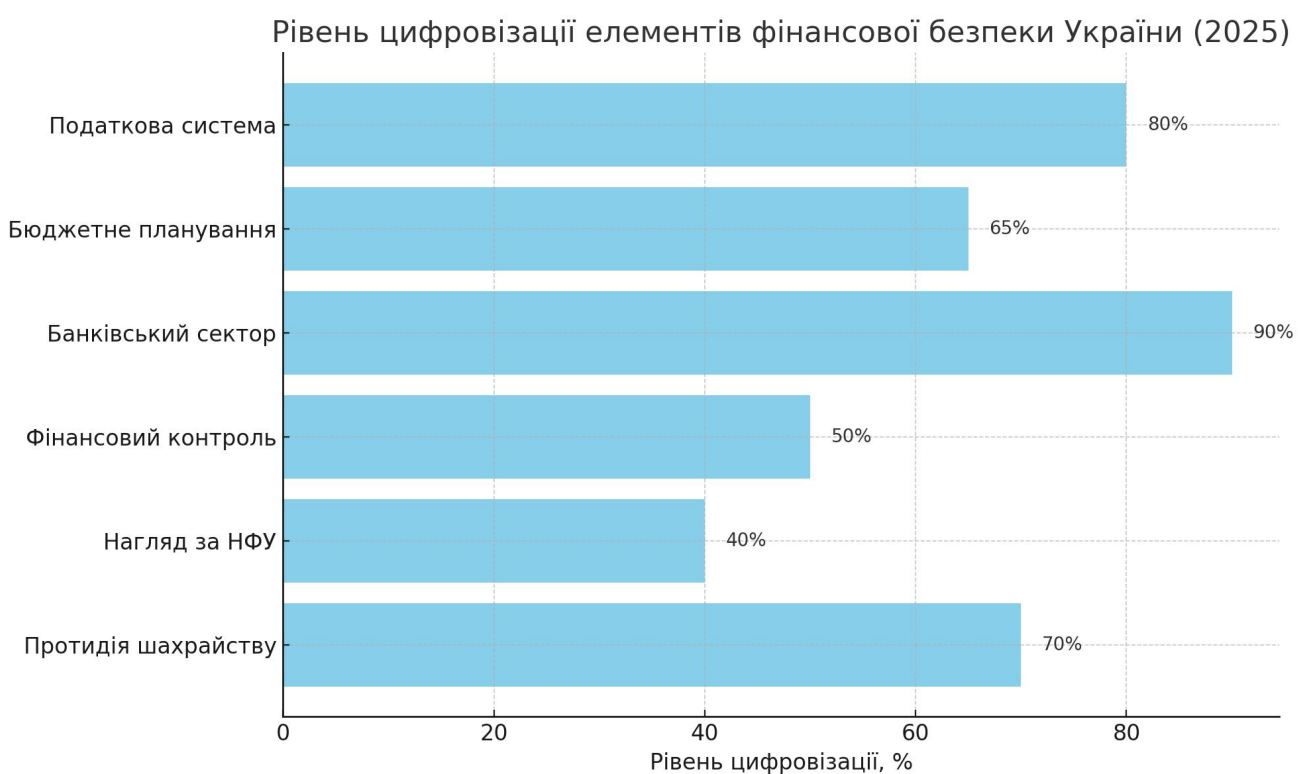

Рисунок 3.1 - Рівень цифровізації елементів фінансової безпеки України

Також важливим напрямом є розширення функціональних повноважень НБУ, зокрема в частині контролю за небанківськими фінансовими установами, які відіграють дедалі більшу роль в економіці, зокрема під час війни (кредитні спілки, мікрофінансові організації, страхові компанії тощо). Слабкий нагляд за цим сегментом створює тіньові загрози, які можуть мати системний характер.

Таблиця 3.4 - SWOT-аналіз системи фінансової безпеки України (2025)

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
▪ Незалежний НБУ	▪ Високий рівень тінізації економіки
▪ Стабільна банківська система після кризи	▪ Недостатній нагляд за НФУ
▪ Гарантії вкладів фізичних осіб	▪ Повільна цифровізація держсектора
▪ Міжнародна підтримка	▪ Низька довіра до держінституцій
Можливості (O)	Загрози (T)
▪ Цифрова трансформація	▪ Військові ризики та інфраструктурні втрати
▪ Інтеграція з ЄС	▪ Зовнішня боргова залежність
▪ Приєднання до системи FATF/CRS	▪ Кіберзагрози та інформаційна нестабільність
▪ Залучення іноземних інвестицій	▪ Глобальні кризи та інфляційні шоки

Джерело: розроблено автором

Крім того, в умовах високої відкритості економіки необхідним є підвищення прозорості державних фінансів та посилення боротьби з корупцією. Це передбачає:

- цифрову звітність державних установ;
- відкрите бюджетування (включно з оборонними витратами);
- впровадження ризик-орієнтованої моделі фінансового контролю.

Одним з критичних питань залишається реформа системи управління державним боргом. В умовах зростання обсягів запозичень, частина з яких

пов'язана з фінансуванням війни, необхідно запровадити механізми довгострокового планування обслуговування боргу, реструктуризації зобов'язань та створення стабілізаційних фондів.

Також серед перспективних напрямів — поглиблення інтеграції з європейськими інституціями, зокрема в частині гармонізації стандартів фінансового нагляду, звітності, протидії відмиванню доходів та транснаціональній економічній злочинності. Це не лише посилить внутрішню безпеку, а й підвищить довіру інвесторів.

Окрему увагу слід приділити зміцненню фінансової інклюзії. Доступ до банківських послуг, цифрових платежів, програм мікрофінансування та страхування має стати основою фінансової безпеки на мікрорівні. Особливо це стосується вразливих груп населення, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, малого бізнесу.

Таким чином, вдосконалення системи забезпечення фінансової безпеки України має здійснюватися на перетині інституційних реформ, технологічної модернізації, законодавчої уніфікації та соціально-орієнтованого підходу. Це дозволить створити гнучку, адаптивну та стійку фінансову систему, здатну не лише протистояти сучасним загрозам, а й забезпечити сталий економічний розвиток у майбутньому.

3.3 Роль міжнародної співпраці у зменшенні системного ризику та зміцненні фінансової безпеки

У глобалізованому світі жодна національна фінансова система не є ізольованою. Україна, як країна з відкритою економікою, високим рівнем зовнішньої залежності та екзогенних ризиків, не може забезпечити стійку фінансову безпеку без активної міжнародної співпраці. Саме тому інтеграція у світовий фінансовий простір, участь у глобальних антикризових механізмах, доступ до інституцій підтримки та обмін найкращими практиками мають стати стратегічним пріоритетом.

У період повномасштабної війни, що почалася у 2022 році, роль міжнародних партнерів для забезпечення фінансової стійкості України стала критичною. Понад 40 млрд доларів США міжнародної допомоги у вигляді грантів, кредитів, бюджетної підтримки та спеціальних програм надали змогу: покривати дефіцит держбюджету; зберігати макрофінансову стабільність; підтримувати функціонування ключових секторів.

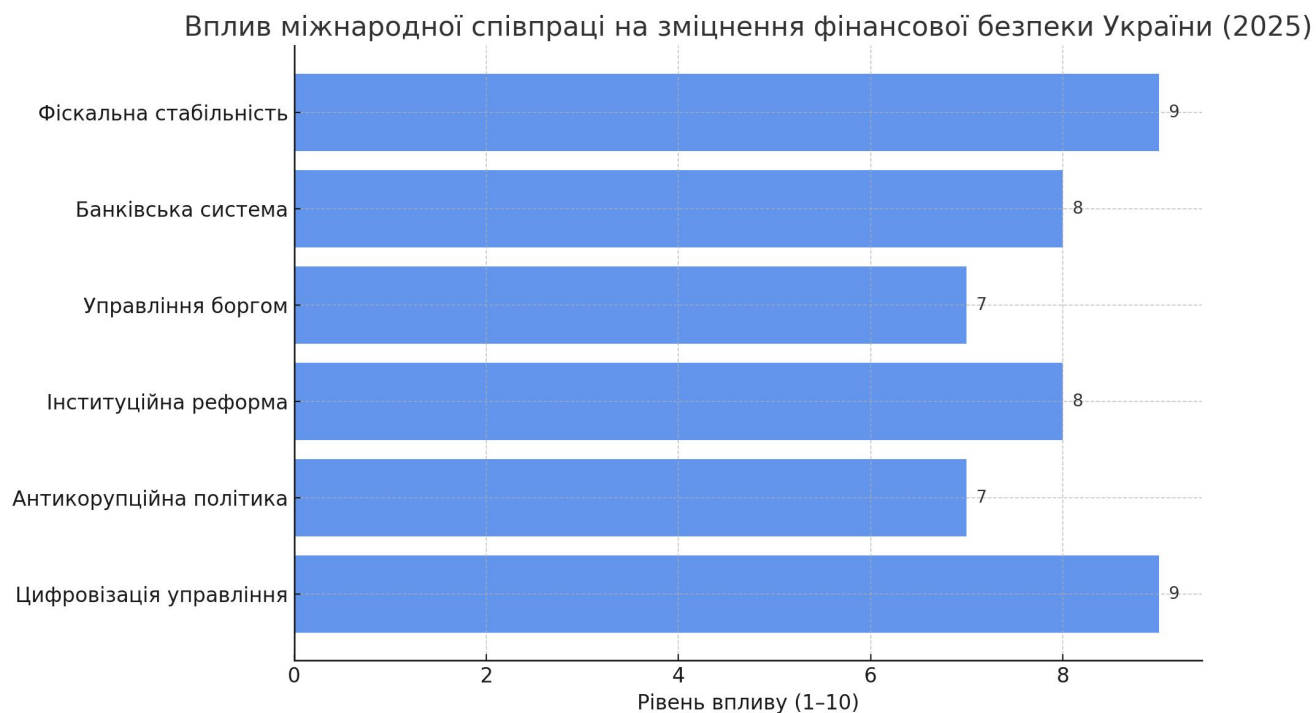

Рисунок 3.2 - Вплив міжнародної співпраці на зміцнення фінансової безпеки України

Найбільшу роль відіграють Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський Союз, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), G7, а також низка окремих держав-партнерів. Співпраця з МВФ, зокрема через програми Stand-by та Extended Fund Facility, забезпечує не лише фінансову підтримку, а й впровадження структурних реформ, орієнтованих на прозорість фінансового сектора, бюджетну дисципліну, розвиток незалежного регулятора.

Таблиця 3.5 - Основні форми міжнародної підтримки фінансової стабільності України (2022–2025)

Інституція / Партнер	Форма підтримки	Обсяг / Результат
Міжнародний валютний фонд (МВФ)	Кредитні програми (Stand-by, EFF)	>15 млрд дол. США; виконання структурних умов
Європейський Союз	Бюджетна макрофінансова допомога	~18 млрд євро; покриття дефіциту держбюджету
Світовий банк	Гранти, позики, технічна допомога	Інфраструктура, соцвиплати, аудит держфінансів
ЄБРР та EIB	Інвестиції у критичну інфраструктуру	Фінансування енергетики, транспорту, логістики
Країни G7	Прямі двосторонні гранти та гарантії	Підтримка ліквідності бюджету й військової сфери
Агентства ООН, USAID, GIZ тощо	Технічна підтримка, кіберзахист, навчання	Професійний розвиток інституцій, цифровізація

Джерело: розроблено автором

Одним із ключових інструментів зменшення системного ризику є доступ до міжнародних стабілізаційних механізмів. Наприклад, Україна може інтегруватися до європейського антикризового фінансового механізму (EFSM), використовувати ресурси Європейського стабілізаційного механізму (ESM), або укласти угоди про валютні свопи з центральними банками інших країн.

Окрім фінансування, важливою є регуляторна координація. Україна бере участь у міжнародних ініціативах з протидії відмиванню коштів (FATF), автоматичного обміну податковою інформацією (CRS, BEPS), стандартах корпоративної прозорості та боротьби з ухиленням від оподаткування. Це дозволяє зменшити рівень тінізації економіки, забезпечити стабільність інвестиційного клімату та знизити довгостроковий системний ризик.

Особливої уваги заслуговує інституційне зближення з Європейським Союзом. В межах підготовки до членства в ЄС Україна повинна імплементувати норми фінансового регулювання, зокрема:

1. директиви з банківського нагляду (CRD IV);
2. регламенти ринків фінансових послуг (MiFID II, EMIR);
3. антикризові інструменти врегулювання банків (BRRD);
4. цифрове регулювання фінтеху (DORA, PSD2).

Це сприятиме гармонізації українського законодавства із європейським; зниженню регуляторного арбітражу; зміцненню фінансової безпеки завдяки участі в єдиному правовому полі.

Крім того, обмін досвідом із країнами Центрально-Східної Європи, які вже пройшли трансформаційні процеси (Польща, Литва, Румунія), дозволяє Україні уникати помилок перехідного періоду, а також адаптувати успішні моделі забезпечення фінансової безпеки.

Ще одним елементом є залучення міжнародної технічної допомоги (МТД), що охоплює:

- навчання персоналу НБУ, Мінфіну, ДПС;
- модернізацію ІТ-систем;
- аудит та стратегічне планування;
- підтримку цифрової трансформації сектору публічних фінансів.

Нарешті, особливої ваги набуває участь України в глобальному діалозі щодо відновлення після воєнних криз. Після завершення активної фази війни міжнародні фінансові організації братимуть участь у фінансуванні масштабної відбудови, що має передбачати:

- зменшення фіскального тиску;
- управління борговим навантаженням;
- підтримку соціально вразливих груп;
- інвестиції в енергетичну та цифрову інфраструктуру.

Таблиця 3.6 - Очікуваний ефект від міжнародної співпраці для фінансової безпеки України

Напрямок впливу	Конкретний результат	Ризики при відсутності підтримки
Макрофінансова стабільність	Запобігання дефолту, підтримка гривні	Боргова криза, знецінення валюти
Фінансовий сектор	Підтримка банків, запобігання паніці	Відтік капіталу, банкрутства
Бюджетна політика	Покриття дефіциту, фінансування армії та соціальних програм	Неспроможність виплат, зростання боргу
Інституційна модернізація	Зміцнення НБУ, ДПС, Мінфіну, аудит	Вразливість до корупції, неефективність
Технологічна трансформація	Впровадження цифрових рішень і кіберзахисту	Затримка модернізації, вразливість до атак

Джерело: розроблено автором

Таким чином, міжнародна співпраця є ключовим чинником зміцнення фінансової безпеки України, і не лише як джерело ресурсів, але і як фактор модернізації, інституційного розвитку та інтеграції до стійкої глобальної фінансової системи. Успішна імплементація стратегій зменшення системного ризику неможлива без партнерства, солідарності та технічної взаємодії із зовнішнім світом.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження на тему «Системний ризик та фінансова безпека країни» дозволило всебічно розглянути сутність, особливості, причини та наслідки взаємозв'язку між системними ризиками у фінансовій сфері та станом фінансової безпеки України. У процесі роботи було виконано поставлену мету, вирішено всі завдання, сформульовані у вступі, та отримано результати, що мають як науково-теоретичне, так і практичне значення.

У першому розділі роботи було з'ясовано, що фінансова безпека є складовою частиною національної економічної безпеки і становить здатність фінансової системи протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, забезпечуючи стійке функціонування держави. Системний ризик визначено як загрозу масштабного характеру, що може призвести до дестабілізації всієї фінансової системи, викликаючи ефект "доміно" в банківській, валютній, борговій, бюджетній та інвестиційній сферах. Було виявлено тісний взаємозв'язок між цими двома категоріями: підвищення системного ризику веде до зниження рівня фінансової безпеки.

У другому розділі проаналізовано реальні та потенційні загрози фінансовій безпеці України в умовах нестабільної зовнішньополітичної та економічної ситуації. Встановлено, що ключовими факторами загроз виступають: повномасштабна війна, порушення структури національного виробництва, інфляційний тиск, дефіцит бюджету, зростання боргового навантаження та високий рівень тінізації економіки. Досліджено методи та механізми забезпечення фінансової безпеки, зокрема: планування, контроль, регулювання, стимулювання та забезпечення грошового обігу. Обґрунтовано, що економічні кризи 2008–2009 рр., 2014–2015 рр. та 2022–2023 рр. стали каталізаторами системного ризику в Україні, підкресливши потребу в глибоких інституційних змінах.

У третьому розділі було зосереджено увагу на розробці стратегічних напрямів мінімізації системного ризику. Зокрема, рекомендовано запровадити макропруденційне регулювання, цифровізацію нагляду, посилити антикризове

управління в банківському секторі, активізувати боротьбу з тіньовою економікою, підвищити прозорість державних фінансів. Також проаналізовано інституційні та нормативні вади поточної системи фінансової безпеки, запропоновано вдосконалення міжвідомчої координації, розширення повноважень НБУ, зміцнення контролю за небанківськими установами. Окремо підкреслено роль міжнародної фінансової підтримки — зокрема з боку МВФ, ЄС, Світового банку — у стабілізації економіки, модернізації фінансового сектора та управлінні системними ризиками в період війни.

Таким чином, основні наукові та практичні результати, які отримано в межах цієї кваліфікаційної роботи, полягають у:

- уточненні змісту категорій «системний ризик» і «фінансова безпека» та виявленні механізмів їх взаємозалежності;
- аналізі сучасного стану фінансової безпеки України в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз;
- обґрунтуванні доцільності запровадження ризик-орієнтованої моделі регулювання;
- формуванні практичних пропозицій щодо підвищення ефективності національної системи фінансової безпеки;
- висвітленні стратегічної ролі міжнародного співробітництва у стабілізації фінансової системи України.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання запропонованих підходів і аналітичних висновків для: удосконалення державної політики у сфері фінансової безпеки; розробки нових нормативних актів щодо системного регулювання; підготовки національних стратегій відновлення та стійкості фінансової системи в умовах криз і післявоєнної трансформації.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на оцінку ефективності впроваджених регуляторних заходів у післявоєнний період, розвиток цифрових інструментів управління ризиками та адаптацію української моделі фінансової безпеки до вимог ЄС та світових інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична довідка НБУ про стан фінансової стабільності. Київ: НБУ, 2023. URL: https://bank.gov.ua/files/FSR_Dec2023.pdf (Дата звернення: 12.04.2025).
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в умовах глобалізаційних викликів. *Економіка України*. 2020. № 8. С. 23–30.
3. Bowers K., Turner S. Financial resilience and systemic threats in Europe. *European Financial Review*. 2023. Vol. 12(1). P. 102–114.
4. Basel Committee on Banking Supervision. Core Principles for Effective Banking Supervision (2023 update). URL: <https://www.bis.org/bcbs/publications.htm> (Дата звернення: 17.04.2025).
5. Долішній М.І., Крупка М.І. *Фінансова безпека держави: теорія і практика*. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2015. 372 с.
6. ENEN, Jack. *Venturing abroad: international business expansion via joint ventures*. Blue Ridge Summit. PA: Liberty Hall Press, 1990. 237 p.
7. European Commission. EU Macro-Financial Assistance to Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/.../ukraine_en (Дата звернення: 23.04.2025).
8. Financial Stability Board. *Systemic Risk Survey Report 2023*. URL: <https://www.fsb.org/2023/12/systemic-risk-survey> (Дата звернення: 21.04.2025).
9. Financial Times. *Ukraine's financial safety net after two years of war*. April 2024. URL: <https://www.ft.com/ukraine-financial-outlook> (Дата звернення: 11.05.2025).
10. Фролова Т. О., Отченаш К. Г. Державне регулювання та саморегулювання у фінансовому секторі. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3327> (Дата звернення: 13.05.2025).
11. Господарський кодекс України: за станом на 01.01.2024. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22.
12. Gontareva V. *Systemic Risks and Macroprudential Policy in Ukraine*. VoxUkraine. 2022. URL: <https://voxukraine.org/systemic-risks-and-policy> (Дата звернення: 14.05.2025).

13. IMF. *Ukraine: Request for Extended Arrangement – Country Report No. 23/67*. March 2023. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/03/17/Ukraine> (Дата звернення: 16.04.2025).
14. Жаліло Я.А. *Економічна безпека в системі державного регулювання економіки*. Київ: НІСД, 2003. 312 с.
15. Ковальчук І.С. Системні ризики та їх вплив на фінансову безпеку України. *Фінанси України*. 2021. № 12. С. 45–53.
16. Козик В.В., Крупка М.І., Хомін І.В. *Економічна безпека*. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 248 с.
17. Князєва Т.С. Індикатори оцінки фінансової безпеки в умовах кризи. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 31–39.
18. Кукуруза О.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник ХУУП*. 2021. № 3. С. 52–58.
19. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня фінансової безпеки держави. Наказ Мінекономіки № 1277 від 29.10.2013.
20. Мунтіян В.І. *Основи економічної безпеки: навч. посіб.* Київ: КНЕУ, 2009. 296 с.
21. National Bank of Ukraine. *Financial Stability Report – December 2023*. URL: <https://bank.gov.ua/>... (Дата звернення: 20.04.2025).
22. Національна служба фінансового моніторингу. *Щорічний звіт за 2023 рік*. URL: <https://finmonitor.gov.ua/prescentr/report2023> (Дата звернення: 10.05.2025).
23. Національна стратегія цифрової трансформації фінансового сектору до 2030 року. НБУ, 2021. URL: <https://bank.gov.ua/en/about/digitalstrategy> (Дата звернення: 11.05.2025).
24. Нікбахт Е., Гроппелі А. *Фінанси*. Пер. з англ. В. Овсієнка, В. Мусієнка. К.: Вік, Глобус, 1992. 383 с.
25. OECD. *Ukraine's resilience in wartime: Policy priorities 2024*. URL: <https://www.oecd.org/ukraine> (Дата звернення: 25.04.2025).

26. Пахомова Н.В. Системний ризик у фінансовому секторі: методологічні засади. *Економіка і прогнозування*. 2020. № 1. С. 38–47.
27. Про національну безпеку України: Закон України. Відомості ВРУ. 2018. № 31. Ст. 241.
28. Про режим іноземного інвестування: Закон України. Відомості ВРУ. 1996. № 6. Ст. 337.
29. Rudenko-Sudarieva L., Mozhovyi O., Krysyuk R. *Global regulation of international investment processes... Journal L'Association 1901 «SEPIKE»*. 2016. Ausgabe 12. P. 161–166.
30. Rudenko-Sudarieva L. V. *The new management structure of consulting firms*. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals>. (Дата звернення: 16.04.2025).
31. Savchuk N. *Institutional budget architectonics in the structure of budget system of Ukrain. The New Economy*. 2014. № 1, vol.7. P. 109–116.
32. Шевченко К.В. Роль міжнародної допомоги у забезпеченні фінансової стабільності України. *Фінанси, облік і аудит*. 2023. № 5. С. 87–92.
33. Стратегія економічної безпеки України до 2025 року: Розпорядження КМУ від 11.08.2021 № 1129-р.
34. Український інститут майбутнього. *Сценарії фінансової стабільності України після війни*. Київ, 2023. 56 с.
35. Українсько-німецький тематичний словник. [Уклад.: Н. Яцко та ін.]. К.: Карпенко, 2007. 219 с.
36. Власюк О.С. *Економічна безпека держави: сутність та напрями формування*. Київ: НІСД, 2010. 512 с.
37. Варналій З.С. *Економічна безпека: навч. посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 232 с.
38. Єрмошенко М.М. *Економічна безпека: сутність і механізм забезпечення: монографія*. К.: НІСД, 2001. 144 с.
39. Європейський Союз: словник-довідник. [Ред.-упоряд. М. Марченко]. 2-ге вид., оновл. К.: К.І.С., 2006. 138 с.

40. Жаліло Я.А. *Економічна безпека в системі державного регулювання економіки*. Київ: НІСД, 2003. 312 с.
41. Долішній М.І., Крупка М.І. *Фінансова безпека держави: теорія і практика*. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2015. 372 с.
42. Козик В.В., Крупка М.І., Хомін І.В. *Економічна безпека: навч. посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 248 с.